

**БАТЛАВ.
БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ
ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙД**

**БАТЛАВ.
ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД
ХЭРГИЙН САЙД**

Б.БАТ-ЭРДЭНЭ

Х.НЯМБААТАР

БООЦООТ МОРИН УРАЛДААНЫ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Бооцоот морин уралдааны тухай хуулийн төсөл боловсруулах дараах хууль зүйн үндэслэл, практик шаардлага байна. Үүнд:

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ын 4.2-т “Эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудыг хөгжүүлж, экспортын баримжаатай эдийн засгийг бий болгох” гэж, 8.2-т “Эдийн засгийн тэргүүлэх салбарууд болон байршлын давуу талд тулгуурлан бүс, орон нутагт аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Тус хөгжлийн бодлогын хүрээнд “Үндэсний онцлог бүхий аялал жуулчлалыг хөгжүүлж, олон улсын аялал жуулчлалын зах зээлд өрсөлдөх чадвар дээшилсэн байх” зорилтыг дэвшүүлж, 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 4.2.47-д “...аялал жуулчлалын томоохон төв, паркуудыг байгуулж, шашин, соёл, спорт, адал явдалт аялал зэрэг улирлын хамаарал багатай аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ” гэж заасан.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 3.4-т Байгаль, түүх, соёлын өвд түшиглэсэн тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд “Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, чанар, стандартыг сайжруулж, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэн, иргэд, жуулчдын тоог нэг саяд хүргэнэ” гэж, мөн 2.6-д заасан Үндэсний үнэт зүйл, уламжлалт өв соёлоо дээдэлж, иргэдийг соён гэгээрүүлж, соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэн, дэлхийн нүүдлийн соёл иргэншлийн төв болох зорилтын хүрээнд “... соёлын аялал жуулчлал, кино урлаг, сонгодог урлагийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрлийг олшруулан, эдийн засгийн эргэлтэд оруулна” гэж тус тус заасан.

Мөн Засгийн газрын 2019 оны 333 дугаар тогтоолоор баталсан Төрөөс аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх талаар баримтлах бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний 4.1.16-д эдийн засгийн өндөр үр өгөөжтэй аялал

жуулчлалын хэлбэрүүдийг хөгжүүлэх хүрээнд Хурдан морины бооцоот уралдааны тухай хуулийн төслийг боловсруулан, батлуулахаар тусгажээ.

1.2.Практик шаардлага

Бооцоот морин уралдаан зохион байгуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх шаардлага үүссэнийг илтгэх хэд хэдэн практик шаардлага үүссэн байна. Үүнд:

1.Үндэсний статистикийн газрын тоон мэдээллээс харахад 2019 онд Монгол Улсад 577.3¹ мянган гадаадын иргэн аялал жуулчлалын зорилгоор ирсэн бол Ковид-19 цар тахал дэгдсэнтэй холбоотойгоор 2020 онд энэ тоо 58.9² мянга болж өмнөх оны энэ үеэс даруй 90 орчим хувиар, 2021 онд 33.1 мянга болж өмнөх оны мөн үеэс 43.8%-иар тус тус буусан байна.

Монгол Улсад ирсэн жуулчдын тоог сүүлийн 11 жилийн байдлаар авч үзвэл 2010-2012 оны хооронд жуулчдын тоо нэмэгдэж байсан бол 2013-2015 оны хооронд буурах хандлагатай байсан байна. Монгол Улсад 2019 оны байдлаар нийт 557.3 мянган жуулчид ирж байсан бөгөөд 2016 онтой харьцуулахад 38.0 хувь буюу 153.1 мянгаар, 2017 онтой харьцуулахад 19.0 хувь буюу 88.0 мянгаар, 2018 онтой харьцуулахад 5.3 хувь буюу 28.0 мянгаар тус тус нэмэгдэж байсан бол 2020 оны байдлаар нийт жуулчдын тоо 58.9 мянга болж 2019 онтой харьцуулахад 89.4 хувь буюу 498.4 мянгаар буурсан.

Монгол Улсад ирсэн нийт жуулчдын 70 орчим хувь нь II, III дугаар улиралд буюу 4 дүгээр сараас 9 дүгээр сарын хооронд ирсэн байна. Ялангуяа 7 дугаар сард Монгол Улсад зочлох жуулчдын тоо харьцангуй нэмэгддэг буюу ойролцоогоор 100 орчим мянган жуулчин ирдгээс дийлэнх жуулчин Улаанбаатар хотод болон орон нутагт очиж баяр наадам үздэг¹ байна. Мөн жил бүр 10 мянга орчим жуулчин наадмын нээлт үзэхээр захиалга өгдөг байна.

Эдгээр тоон мэдээллээс үзэхэд Монгол Улсад ирж буй жуулчдын дийлэнх нь монголын соёлын өв болох монгол наадам (үндэсний бөхийн барилдаан, хурдан морины уралдаан, сур харваа) үзэхээр Монгол Улсыг зорин ирдэг бөгөөд нөгөөтээгүүр манай орны эрс тэс цаг агаарын байдал болон өвлийн аялал жуулчлал хөгжөөгүй зэрэг нь өвлийн улиралд ирэх жуулчдын тоог бага байхад нөлөөлдөг.

Түүнчлэн Үндэсний статистикийн хорооны 2020 оны судалгаагаар “Улс нүүдлийн соёл, уламжлалаараа жуулчдыг татах эрмэлзлээ улам бүр өргөжүүлэн Монгол орны байгаль, түүх соёл, зан заншлыг сурталчилсан жуулчдыг татах үйл ажиллагааг төлөвлөх, ая тухтай амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх нь чухал байна” гэсэн дүгнэлт гаргасан байна.

2.Үндэсний их баяр наадмын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1-д “Хурдан морины уралдааныг азарга, их нас, соёолон, хязаалан, шүдлэн, даага гэсэн насны ангиллаар зохион байгуулна.” гэж заасан бөгөөд Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2014 оны 34 дүгээр тогтоолоор “Хурдан моринд тавих

---

¹ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, 2022 оны 2 дугаар сар.

² мөн тэнд

ерөнхий шаардлага” буюу MNS6464:2014 стандартаар хурдан морины сэрвээний өндрийн дээд хэмжээг тогтоож, Үндэсний их баяр наадам, шигшмэл хурдан морьдын “Их Хурд” уралдаан болон хурдан морины бүсийн уралдаан, аймаг, сумдын хурдан морины уралдаан зохион байгуулахад тус стандартыг мөрдөхөөр заасан.

Мөн Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2020 оны С/49 дүгээр тушаалаар Баталсан Монгол үүлдэр, омгийн адуу стандарт /MNS4099:2010/-аар Монгол морьдын үүлдэрлэг байдал буюу гадаад шинжийг нь тогтоосон байна.

Үндэсний их баяр наадам, шигшмэл хурдан морьдын “Их Хурд” уралдаан болон хурдан морины бүсийн уралдаан, аймаг, сумдын хурдан морины уралдаанд дээрх стандартад нийцсэн адууг уралдуулах бөгөөд монгол эрлийз морьдыг сэрвээний өндөр, үүлдэрлэг байдал буюу гадаад шинжээр нь ялгаварлаж хурдан морины уралдаанаас хасах хандлагатай байдаг нь маргаан дагуулсаар байдаг.

Мөн сэрвээний өндөр, монгол морины үүлдэрлэг байдал зэргийг үндэслэн морийг хурдан морины уралдааны бүртгэлд бүртгээгүй, уралдуулахаас хассан зэрэг нь тодорхойгүй, ил тод байдаггүй учраас олон уяачдын хөдөлмөр, хөрөнгийг үнэгүйдүүлж байна гэж үзэхээр байна.

3.Түүнчлэн хурдан морины уралдааныг дагаж унаач хүүхдийн эрхийн асуудал зайлшгүй хөндөгддөг. Судалгаанаас үзэхэд 2012-2014 оны хооронд Гэмтэл согог судлалын үндэсний төвд 941 хүүхэд мориноос унаж гэмтэл авсны улмаас эмнэлгийн яаралтай тусламж авснаас хэвтэн эмчлүүлсэн хүүхдийн тоо 605, нас барсан хүүхдийн тоо 6 байжээ².

1996-2006 онд 17 хүүхэд хурдан морины уралдааны явцад мориноосоо унаж амь эрсэдсэнээс 6 нь зун (намар), 2 нь хавар (өвөл) тохиолдсон байх бөгөөд үлдсэн 9 тохиолдол хэзээ болсон нь тодорхойгүй байна.³ Үүнээс үзэхэд мориноос унаж амь насаа алдах нь хаврын төдийгүй зуны уралдааны үед ч элбэг тохиолддог байна.

Хэдийгээр Монгол Улсын Засгийн газрын 2019 оны “Хурдан морины уралдааны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 57 дугаар тогтоолоор жил бүрийн арваннэгдүгээр сарын 1-ээс тавдугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд хурдан морины уралдаан, сунгаа, үсэргээн зохион байгуулахыг хориглосон боловч 2022 оны Сар шинийн баярын өдрүүдэд 7 аймагт хурдан морины бэсрэг болон бооцоот уралдаан зохион байгуулсан⁴ тухай Хүний эрхийн үндэсний комисс мэдээлсэн бөгөөд 2022 оны нэгдүгээр сарын 27-ны өдөр Архангай аймгийн Ихтамир сумын Элстэй гэх газар хурдан морины уралдаанд бэлдэж байсан 12 настай эрэгтэй хүүхэд мөсөн дээр унаж, моринд өшиглүүлэн дунд чөмгөө хугалсан тохиолдол байна.⁵

Иймд дээр дурдсан бодлогын баримт бичигт туссан зорилтыг хэрэгжүүлэх, унаач хүүхдийн эрхийг зөрчихгүйгээр өв соёл, түүхэн уламжлалаа тээж үлдэх, соёл, уламжлалаараа жуулчдыг татах шаардлага байгаагаас гадна хурдан морь эзэмшигч, уяачдад аль ч улиралд морио уралдуулах, Үндэсний баяр наадамд уралдуулж чаддаггүй морио уралдуулах бололцоог бий болгох, олон улсын

жишигт нийцсэн морин тойруулга байгуулж, бооцоот морин уралдаан зохион байгуулах эрх зүйн орчныг бий болгох зайлшгүй шаардлага үүссэн гэж үзэж байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн зорилго, бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Бооцоот морин уралдааны эрх зүйн орчныг бий болгох зорилгоор анхдагч хуулийн төсөл боловсруулна. Эдийн засгийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх хүрээнд Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт бооцоот морин уралдааны үйл ажиллагаа эрхлэх этгээдийг байгуулах, түүний чиг үүрэг, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх, уралдаан зохион байгуулагчид тавигдах шаардлага, хориглох үйл ажиллагааг тогтоож, түүнд хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулна.

Мөн бооцоот морин уралдааны харилцаанд оролцох бусад этгээдүүд буюу бооцоо тавьж оролцогч, морин уралдааны унаач, уяачдын эрх зүйн байдлыг тодорхойлно. Тухайлбал унаач нь морь унах, уралдуулах чадвар, дадлыг эзэмшиж, бооцоот морин уралдааны унаачийн эрх авсан, 18 насанд хүрсэн этгээд байх бол уяач нь морин тойруулгын гишүүн байхаар зааж, морин тойруулгын дүрмийн дагуу өөрийн өмчлөлийн морийг уралдаанд оролцуулах зохицуулалтыг тусгана.

Түүнчлэн бооцоот морин уралдаан зохион байгуулагчийн төлөх татварын төрөл, хувь хэмжээг тогтоож, төвлөрүүлсэн татварын орлогын зохих хувийг бэлчээрийн зохистой ашиглалт, нөхөн сэргээх ажиллагаа, болон соёлын өвийг хамгаалах, сэргээн засварлахад ажиллагаанд тус тус зарцуулахаар боловсруулна.

Мөрийтэй тоглоомын үйл ажиллагаанд төрийн зүгээс тавих хяналтыг хэрэгжүүлэх, зохицуулах чиг үүрэг бүхий Зөвлөлийн бооцоот уралдааны үйл ажиллагаатай холбоотойгоор хэрэгжүүлэх чиг үүргийг нарийвчлан тусгана.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар дараах эерэг үр дагавар бий болно гэж үзэж байна;

-Улсын төсөвт төвлөрөх татварын орлого нэмэгдэх, мөн татварын орлогын зарим хэсгийг нийгэм, соёлын үйл ажиллагаанд зарцуулах;

-Морины эзэн, уяачид Үндэсний их баяр наадам, бүсийн хурдан морины уралдаанаас гадна бусад улиралд морио уралдуулах, орлого олох, мөн морины уралдааныг олон ангиллаар зохион байгуулах боломжтой болох тул хурдан морины уралдаанд уралдуулж чаддаггүй эрлийз адуугаа бооцоот морин уралдаанд уралдуулах боломжтой болно;

-Бооцоот морин уралдааны унаач нь зөвхөн 18 насанд хүрсэн хүн байх тул хүүхдийн эрхийг зөрчсөн тухай асуудал яригдахгүй бөгөөд моринд гарамгай хүмүүс шинээр ажлын байртай болох боломжтой;

-Бооцоо тавьж оролцогч нь 18 насанд хүрсэн хүн байх буюу Монгол Улсын, эсхүл гадаадын иргэн байх боломжтой. Морин спортыг олон нийтэд сурталчлах, хөгжүүлэх, морь шинжиж мэддэг хүмүүс бооцоо тавих зэргээр чөлөөт цагаа сонирхолтой өнгөрүүлэх боломжтой болно;

-Уралдаан үзэгч нь бүсийн болон улсын хурдан морины уралдаангүй цагт ч морин уралдааныг морин тойруулгад очиж, эсхүл өргөн нэвтрүүлгээр дамжуулан үзэж сонирхох боломжтой болох бөгөөд дотоодын иргэд чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх, гадаадын жуулчид зорьж очих газар нэмэгдэх зэрэг ач холбогдолтой байна.

Дөрөв.Хуулийн төслийг батлахтай холбогдуулан цаашид шинээр боловсруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хууль тогтоомжийн талаар

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн төслийг Бооцоот таавар, хонжворт сугалааны тухай хуулийн төсөл болон Казиногийн тухай хуулийн төсөлтэй уялдуулан боловсруулах бөгөөд Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Бооцоот морин уралдааны тухай хуулийн дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг дагалдуулан боловсруулна.

-----oOo-----